

К А М О - Н О - Ч О М Е Й

Г О Д Ж О К И

(ХАТИНА БУДДІЙСЬКОГО САМІТНИКА)

Чому перекладено цей старий класичний твір, а не щось модерніше й більшіше нашим часам? — Ось закид, що з ним певне стрінуся, коли мій переклад попаде до рук українського читача, а перед його очима замайоріє дата... 1212 рік.

Отже тому, що ці старезні, запорошені віками кольони китайських значків, приховали в собі стільки дивних аналогій до сьогодніших днів і подій, таких близьких нашим серцям, тому, що стільки в них болючої актуальності, захованої втишу самітної хатини серед мряки гори Огара.

Ні, справді, ніщо на світі не зміняється, oprіч людських сердець, що з віками стають лютішими.

«Годжокі», або «Хатина, що має десять стіп у квадраті,*» цей малий архітектурний японської літератури, повстав в епосі Катакура, в часах воєнних походів і братовбивчої війни, в добі народження героїчних легенд і нових релігійних ідеалів. Саме тоді, завалившись давній суспільний лад в Японії. Могутній рід Фуджівара, що ім'ям імператора, нащадка богині сонця, виконував владу над світом, мусів уступитися, послаблений розніженою, рафінованою культурою, ідеалом надто милосердного божества, що замість суверої дисципліни Тендані попередньої епохи, знайшов собі вислів у молитві, контемпляції, містичних танках чоловіків і жінок уздовж доріг на честь Аміди — бога милосердя. Ціла влада була в руках бюрократії. Столиця Кйото захоплена своїми святами, витонченим мистецтвом і релігійним ентузіазмом, ані не турбувалася про долю імперії. Коли на далекій півночі збунтувалися два сильні, але зневтовані столичним товариством роди, Тайра і Мінамото, нечуване безладдя охопило край. (Переказують, що начальний вождь армії не вмів сісти на коня, а сотник імператорської гвардії, зодягнувши тяжку лицарську зброю, не міг

*) ho = квадрат, jo = 10 shaku, яп. стопа = 0,305 м., ki = записка, книжка. Приписана величина хатини бонзи самітника.

рушити з місця.) Все розпалося в нівець. Японія опинилася в руках роду Тайра, а потім Мінамото. Громадянські війни не вщухали. Героем легенди став Йошіцуна, з роду Мінамото, що про нього розповідали фантастичні історії. Ще сьогодні не бракує Японців, що ототожнюють його з Джінгіс-ханом. Це часи японського лицарства, досить подібного до нашого середньовічного європейського. Бракувало лише в Японії трубадурів і жіночого ідеалу в європейському розумінні.

В цій бурхливій епосі зявляються нові пророки й повстають релігійні секти. Гонен Шонін засновує Джодошу, що навчає про боже милосердя й радить молитися до Аміди. («Наму Аміда Буцу»). Шінран-Шонін засновує Джодо-Шін-Шу (справжню секту Джодо), яка призволяє своїм бонзам їсти мясо й рибу та навіть женитися. Разом з тим релігійне мистецтво починає любуватися в страхіттях пекла й чистилища. Буддизм промовляє тепер до мас зрозумілішою, менш рафінованою мовою. Але релігією вищих кляс суспільності стають вірування секти Зен, що виросла на філософії південного Китаю й навчала медитації та безупинного самодосконалення. Секта ця шириться в Кіото й Катакури. І врешті, в епосі цій, приходить кінець панування всеможної бюрократії. Повстас й формується новий фев达尔ний лад.

В літературі, як легко здогадатися, ця сповнена брязкоту зброї епоха означає занепад. Не стало часу й охоти на галантні мемуари, повні шікантності анекдоти й тендітні малюнки природи, як ось ці славетні: «Makura no soshi», спогади подушечки, або монументальне: «Genji — monogatari».

Дорібком епохи Катакура є лише малоцікаві воєнні хроніки й записи. А втім, вони означають деяке розбудження індивідуальності, неначе подув романтизму після класичної закостенілості і підготовляють перехід до справжньої доби японської романтики — епохи Ашікага.

Ці часи воєнного лихоліття зберегли нам усеж одну літературну перлину. Це маленька книжечка — спогади самітника; трохи скептичної контемпліації життя, жахливі описи людських зліднів, трохи побожної медитації і спокійного захоплення поета відлюдка. Але, хоч автор цих спогадів свою культурою і нахилом до музики, поезії та контемпліації належить безперечно до попередньої епохи японської літератури, деякий індивідуалізм і свободна інтерпретація чернечого аскетизму роблять його предтечею нових ідеалів.

Про самого Чомея знаємо небагато. Дати його народження і смерти невідомі. Здається прожив він яких 63 роки. Батько його помер передвчасно і він вже змалку

ховався у своєї бабки, двірської дами в палаті імператора Масуко. Цій обставині завдячував він своє дбайливе виховання і знайомість музичних інструментів. Писав також поезії; їх вартість можемо оцінити на підставі хоч би їх популярності; славетна антольгія японської поезії *Шін-Кокіншу* помістила не менш 12 Чомейових строф.

Історики японської літератури залюбки сперечаються на тему чи Чомей був пессимістом чи оптимістом. Думаю, що буде зйве висловлювати тут мій погляд на це стільки разів передискутоване, але ніколи не рішене питання. Хай вирішує його український читач на підставі своїх уподобань і свого темпераменту.

А проте може й не зйвим буде вказати на зовсім анальгічно відчутті і передуманий твір, хоч і без глибини буддійського світогляду Годжокі, що повстав у половині минулого століття в Америці. Є це — «Вальден» або «Життя в лісі» Генрі Дейвіда Торо. Твір цей перекладено на багато європейських і світових мов, між іншим і на мову японську.

З «Годжокі» я запізнався вперше в Школі орієнタルъних мов у Парижі, на курсі японської мови проф. Дотремера, і неодна цінна його заввага лягла в основу цього перекладу.

Латинські назви японських рослин я подав за книжкою проф. Ревона: «Anthologie de la littérature japonaise».

Степан Левинський

I.

Струмінь води у річці безперестанку спливає, але вода все нова тече—не та, що була спочатку.

Піна, що поверх пливе, раз зникає, то знову твориться, але ніколи довго не триває. Люди й їхні оселі скидаються на неї.

Серед усієї пишноти столиці, покрівля біля покрівлі, стоять доми бідних і багатих; вони граються навпередаги красою своїх черепиць¹⁾. Стоять вони з одного покоління у друге, ніби й ніхто їх не нищить, але коли захочемо пізнати всю правду про них, дізнаємося, що старі будинки не часто трапляються. Одні зруйнували минулого року й тепер їх відбудовують, інші, великі й багаті, заступили малими.

Те саме сталося з людьми, що в них мешкали. В одному-однісінському місті багацько живе людей, але на 20 чи 30 душ з-поміж них, ледве чи налічимо одного або двох, що ми їх знали тут давно. Ранком умирають і ввечері родяться, зовсім так, як піна на воді.

Не знаємо, звідкіля вони приходять і куди йдуть. Доми наші тимчасові й тому дивно навіщо турбуємо наші серця та радощами наповняємо очі?

І справді, що відріжняє господаря від його хати. Котре з них ефемерніше²⁾ від роси асагао³⁾? Часом роса зникає, а квітка остается,

1) У давній Японії велика роль в оздобі будинків належала колірам і формі черепиці.

2) Мио.

3) Asagao, дослівно: ранкове обличчя, франц. *volubilis*, квітка що розквітає ранком і вяне заки настане полуднє.

але, хоч і останеться, загине від ранкового сонця.
Часом роса попаде у нерозквітлий пупянок квіт-
ки й остане, але хоча й залишиться, згине недо-
чекавши вечора.

II.

Минуло вже 40 весен і осеней, відколи я пі-
знав таємницю життя¹⁾, і часто доводилося мені
дивитися на дивовижу світа.

Третього року епохи Ан'ген²⁾, 28-го дня,
4-го місяця, віяв дужий вітер. Була ніч, що не
зазнала спокою. У собачу годину³⁾ пожежа
знялася у частині міста, що її звуть Тацумі⁴⁾
і простяглася аж до Інуру⁵⁾. Наприкінці вона
охопила: ворота багрової птахи, велику вітальну
салю, будинок найвищої школи й досягла уряду
внутрішніх справ. За одну тільки ніч усе зміни-
лося в порох і попіл. Кажуть, що вогонь по-
встав у провулку Гігучітомі, в будинку, що його
тимчасово, вживали для лікарні.

Вітер, мов цей буревій, гуляв широко у всіх
напрямках, як розгорнене віяло. Далешні будинки душив дим, близче до вогню вся земля
засипана була іскрами. Попіл, що здіймався у небо,
малювався барвами всією й вкривав усе пурпу-
рою. Несені вітром іскри, ніби добувши крил,
минали у розгоні один, або й два „чо"⁶⁾.

А люди посеред цього, чи могли зберегти
належний спокій? Одні падали, удущені димом,
інші, попавши в полумя, вмирали нагло, ще інші

1) Mono no kokoro, досл. серце речей.

2) Японці рахують час на підставі епох панування їхніх імпера-
торів. Рік, що згадується, це 1177 р. п. н. Хр.

3) Від 7—9 год. вечора.

4) Досл. гадюка — дракон.

5) Досл. собака — дик.

6) 1 „чо" — близько 110 метрів; у сьогоднішній Японії адміністра-
ційна, комунальна одиниця, вулиця.

з трудом рятували тільки тіло, а залишали все своє майно. Сім скарбів ¹⁾ і десять тисяч багатств змінилося у попіл. Незміrnі були втрати: третина столиці була знищена. Тисячі людей, чоловіків і жінок, згинуло, а числа коней і волів, що пропали, ніхто не знає.

Чи це не найбільша з усіх людських нісенітниць затрачати сили й гроші на будування домів у столиці, що все загрожена ріжними небезпеками, й на своє чимале лихо привязуватися серцем до них?

III.

Знову 29-го дня, четвертого місяця ²⁾, четвертого року, доби Джішо великий тайфун наївістив місто. Починаючи від дільниці Наканомі-кадокйогоку, аж до 5-ої вулиці віяв він з незвичайною силою. Він перестрибав через три і чотири „чо”, а по дорозі нищив усе, доми бідних і багатих; ані один не залишився цілим. Одних рівняв із землею, другим залишав тільки стовпи й покрівлі. Часом зрывав цілі дахи і ніс через чотири й п'ять „чо”. Він звіяв, понівечив усі межі й змішав сусідські землі.

Не дивниця, що він змів і розвіяв скрізь по землі все неомірне добро, що було збережене в нутрі домів, а дошки й всяке деревля розсипав усюди безладно, ніби листя в зимі. Порох туманом, наче дим, заступив усім очі. У страшному грюкоті гинули людські оклики. Всі розуміли, що навіть подих пекла ³⁾ не може бути страшніший.

1) Це: *shippo* святих буддійських книг — золото, срібло, криштал, агат, ляпіс — лязулі, перла і кораль.

2) U — *uzuki*, місяць рослини „u”.

3) *Jigoku no gofu*.

Не тільки доми були понищені, але теж безліч людей, що хотіли направити заподіяну вітром шкоду, зазнала ран або й стала каліками довіку.

Нарешті вітер полинув на південний захід і внеслалив ішо чимало людей.

Хоч тайфун віє у нас часто, проте, ніколи не буває такий жахливий. Чи не заповіт це якіхось надприродних явищ?

IV.

Несподівано, у шостому місяці¹⁾ цього-ж року перенесли столицю. Ніхто цього і в гадці не мав. Якщо пригадаємо початок цієї столиці, переконаємося, що від часу, коли імператор Сага²⁾ обрав тут місце для неї, минуло вже кілька сот років. Це не було легке завдання, а разом з тим і зовсім зайве так, що міщани скаржилися й лементували.

Не зважаючи на всі ці нарікання, імператор, міністри й вельможні панове³⁾ переносилися до нової столиці. З-поміж людей, що бажали перейти на публичну службу⁴⁾, ніхто не залишився у стародавньому місті. Ті, що думали про державну службу, або шукали панської протекції⁵⁾, мершій перебиралися на нове місце; кожен поспішав, щоб, хоч на один день, випередити других.

Але інші, ті, що нічого більше не значили й світ відчурався, залишилися й нарікали.

З дня на день порожніли доми, що змагалися колись черепицями за першенство. Води

1) Mi — na — zuki = вогкий місяць, „на“ архаїчна форма генітіву.

2) 810 року, столиця Геїн (Кйото).

3) Кінгую = високі імператорські урядовці.

4) Досл: на службу світу.

5) Досл: панської тіні.

річки Йодо несли частини знищених будинків; на очах земля змінялася в пустелю.

Навіть вподоби людські змінилися. Кожен волів сідланого коня від повозу тягненого волами¹⁾. Всі шукали земель на південному заході; провінції сходу й півночі не цікавили вже нікого.

Як-раз тоді, деякі справи завели мене до нової столиці. З самого вигляду місця було ясно, що простір є надто вузький для проложення вулиць. Від півночі височезна гора, від півдня близьке море. Безнастаний шум морських хвиль, особливо під час припливу. Зокрема вітер, що дув від моря, був страшний.

Імператорська резиденція по середині гори скидалася дещо на деревляну палату Кіномарудоно²⁾, а, проте, була від неї приємніша для ока.

Як відбудувати всі ці domi, що їх кожного дня розвалюють і посилають з водою? Бо місця під будову було багато, але скінчених будинків мало. Коли стара столиця стояла вже пусткою, нова ще не була скінчена. Всі почували себе непевне, так, якби плавали на хмарці.

Ті, що мешкали там здавна, жалували втрачених посіlostей, а нові переселенці ремствуvali на невідповідний терен і поганий будівельний матеріал. Коли глянути було на дорогу, їхали верхи ті, що їм належало сидіти в повозі, а ті, що повинні були носити одяги вельмож, убрали звичайну жовнярську ношу.

Нараз зникла вся чепурність великого міста й обичаї людей скидалися на мужицькі й жовнярські.

Все, здається, віщувало нещаствя розворушенному світові і, хоч дні минали, серця людські не знаходили спокою. Людське нарікання не зали-

1) Парадні отже й повільні повозки стали безпотребні.

2) Імператора Тенчі (VII ст.).

шилося без наслідків, бо, ще тої самої зими, всі вернулися до давньої столиці. Але, як було віднайти понищенні доми? Такими, як раніш, вже їх не відбудують.

Кажуть, що давніми часами володарі панували над світом розумом і серцем. Їхні палати були криті соломою, а бальки прокладені без зайвого мудрування. Коли дим не йшов з людських хат, касовано всі, вже й так поменшенні, податки. Бо володарі шкодували народ і хотіли спастися світ. Можна зрозуміти сучасний світ прирівнюючи його до минулого.

V.

Знову, в епоху Йова¹⁾, це було давно й добре про це не тямлю, два роки з черги світ терпів від голоду. Або була посуха весною й літом, або бурі й повені восени й зимою. Нещастя спадали раз-по-раз і не було можливості позбирати п'ять родів зерна²⁾. Даремне люди весною орали, пересаджували літом і молотили восени, все-ж не було, що ховати на зиму.

Тому-то люди всіх країн покидали свої землі й переходили кордони. Одні забували про свої доми і йшли жити у гори. Інші відмовляли ріжні молитви, влаштовували релігійні обходи й егзорцизми, але все даремне.

Достатки міста мають своє джерело на селі і коли люди перестали йти з достатками до міста, якже-ж могло воно зберегти належну гідність?

Усіх скарбів можна було купити за непомірно низьку ціну, але хто тоді скарбами цікавився? Коли й нашовся покупець, то золото

1) 1181 рік нашої ери.

2) Сорго, панік, риж, збіжжя і фасоля.

важило мало, а збіжжя—багато. Дороги повні були прошаків, що вражали наші вуха диковинним криком.

У таких злиднях минув один рік. З новим роком усі чекали полегші, але стало ще гірше,—вибухла чума.

Всі вмирали з голоду. Дні минали й люди почували себе наче риби у малій, напіввисохлій калабані.

Врешті, навіть ті люди, що носили капелюхи й взували черевики, та, по всіх ознаках, повинні були бути щасливими, почали старкювати від дому до дому. Декотрі мали такий злиденний вигляд, що всі дивувалися, як вони ще тримаються на ногах, а вони на людських очах умирали з виснаження. Ніхто не зновав числа тих, що падали з голоду під мурами й біля доріг. Не ховано трупів і ціле місто сповнене було обридливим смородом. Не можна було дивитися на цей образ людського нидіння¹⁾. Над берегом річки не доставало місця для проїзду возів і коней²⁾.

Лісові дереворуби, потративши сили від злиднів і голоду, перестали носити дрова у місто й паливо стало рідке. Люди, що не мали з чого жити, розбирали власні доми й продавали їх на торговиці. Але цілоденна праця людини ще не покривала коштів одноденного прожитку.

Цікаво, що, поміж дровами на паливо, траплялися кусні розмальовані багром і викладані золотими та срібними бляхами. Цікавому відповіли би, що це люди, які не знали, що з собою починати, крали із святынь статуї Будди й предмети культу, ломили та палили їх. Усі ці страхіття я бачив, бо народився в поганому і злому світі.

1) Henka = переміна.

2) Бо скрізь лежали трупи.

Жаль було також дивитися, коли гинуло двоє людей, жінка й чоловік, а першим вмирав з них той, що глибше кохав, бо, забиваючи свої власні потреби, передавав другому добутий шматок. Батьки вмирали перед дітьми. Бувало й таке, що мала дитина ссала груди померлої вже мами, думаючи, що та спить.

Преподобний¹⁾ бонза із святыні Нінва, стурбований великим числом смертей, змовився з багатьма іншими святыми людьми²⁾, щоб означувати чола померших буквою А³⁾, яка є знаком єднання⁴⁾. Число цих трупів, на підставі обрахунку за 4-ий і 5-ий місяці разом, тільки в середині столиці, у частині міста поміж першою й дев'ятою вулицями, рахуючи з півдня на північ і від Кйогоку до Сузаку, від заходу на схід, дійшло до 42300. Тут не враховано всіх, що померли перед цими обома місяцями й пізніше, усіх з сумежних кварталів міста: Кавара, Шіракава, Ніши-но-Кйо і з інших, більш віддалених передмість (а було їх багато—без міри й рахунку), і всіх, з усіх земель Японії і сімох провінцій. Таке саме мало трапитися в епоху Чоджо, за панування імператора Сутоку. Але про це я лише чув, бо сам не знав цього давнього світу. А таки те, що я тепер побачив очами, було найдиво-гляднішим і найсумнішим видовищем моого життя.

VI.

А другого року епохи Генряку навістив світ великий землетрус. Він був незвичайний. Валилися гори, засипуючи ріки; море здіймалося й заливало землю.

1) Hoin — богомільний.

2) Мудрецьми.

3) Перший китайський знак, що належить імені милосердного Будди — Amida (Amitabha).

4) Смерти, у значенні переходу у стан Будди.

Розчахнулася земля й бухнула водою, відривалися скелі й котилися вниз, у долини. Хвиля понесла кораблі, що плавали поблизу берега. Ко ні на дорогах губили ґрунт під ногами. Скрізь у столиці, всі, без вийнятку, буддійські пагоди й святилишні шінтоїзму лягли в руїнах. Лежали вони у звалищах і румовищі, а попіл і порох, ніби дим, здіймалися в повітря. Гук розворушеної землі й ґрюкіт будинків, що валилися, нагадував громи. Ті, що залишилися вдома, могли загинути під його звалищами. Перед тими, що рятувалися втечею, земля зневея отверзалася. Не маючи крил, не могли вони злинути до неба й піднестися, наче цей дракон у хмари!

Справді, з усіх жахливих речей на світі, землетрус таки найстрашніший.

Одинокий син самурая, шости чи сьомилітній хлопчина, ставив собі домок під муром. Коли так преспокійно бавився, мур, зненацька, завалився й придушив його так сильно, що оченята вилізли йому на довжину пальця з голови. Дивлючися на батьків, що ридали й голосили, обнімаючи дитину, я був сповнений правдивим спочуттям. Найвідважніший самурай, коли бачить нещастя своєї дитини, розпачає, забуваючи сором. І це таке людське.

Сильні тремтіння землі не тривали довго, але менші, без упину продовжувалися. Не було дня без двадцяти-тридцяти тремтінь, що їх звичайно вже називають сильними. По десяти чи двадцяти днях вони стали рідші; чотири й п'ять разів, а згодом, двічі й тричі на добу; пізніше один землетрус на два-три дні, але земля заспокоїлася аж по трьох місяцях. З чотирох стихій, вода, вогонь і вітер наносять нам завжди деяку шкоду, але земля найбільшу. Давно, в епоху Сайко, був великий землетрус. Упала тоді бо-

жественна голова великого Будди із святині Тодайджі. Але останній землетрус був ще сильніший.

Тоді всі люди зрозуміли суєту існування. Я думав, що вони опанують свої пристрасті, але сьогодні, коли дні, місяці, а навіть роки відійшли у минуле, люди забули про нещастя й ніхто про нього більше не згадує.

VII.

З того, що я розповів, стане кожному ясно, яке беззвартне наше життя, які непевні, і тіла, і domi наши. А оточення, що серед нього живемо, й обставини нашого суспільного становища це джерело наших безнастаних турбот.

Хто безрозумно шукає опіки вельможного пана, може знайти хвилини незвичайного вдоволення, але справжнього щастя не зазнає ніколи. Коли терпить, не може пожалуватися, заплакати. Не легкі його рухи, чи йде вперед, чи назад, і як що-небудь зробить, то боїться, немов горобець у гнізді яструба.

Коли бідний знайдеться поблизу багацького дому то, ранком і ввечері, при вході і виході з нього, завжди почує себе приниженим і соромитиметься свого вбогого вигляду. Його жінка, діти й наймити заздрять багатієві, пониження не дає йому жити і, навіть на мить, не зазнає він спокою.

Коли хтось мешкає на вузькому клаптику землі, ледве чи встережеться нещастя сусід-

Моноробу: З „Пісен 36 поетів“ 1696.

ської пожежі¹⁾). Хто-ж поселиться далеко від столиці, примушений буде ходити там і назад до міста, а буває, що й навідаються до нього злодії.

Хто є могутній, стає скрупим, хто шукає симетрії, цього легковажать люди. Багатий має без міри журби, бідному все чогось бракує. Хто залежить від другого, стає його невільником, хто піклується ближнім, звязується з ним на завжди.

Виконувати звичаї світа, це замучувати себе, але протиставлятися людській опінії—значить подобати на божевільного.

Щоб жити в спокою, хоч декілька коротких хвилин і розважити стурбоване серце, хоч на одну мить, де шукати собі хати і що треба робити?

VIII.

Я проживав довго в домі, що його дістав у спадщині від батькової матері. Згодом втратив я родину й знемігся тілом. Домові видатки стали пригнітати мене й, трохи після тридцятки, я побудував собі хату до власної вподоби.

Цей домок був ледве десятою частиною переднього. У середині мав тільки одну кімнату. Прихапцем побудований, він навіть не був правдивим домом. Навколо, щось ніби кам'яна огорожа, але ніяких воріт, бо на них уже не стало грошей. Стовпи були із звичайного бамбуку і все було зроблено просто, наче возовня. Коли падав сніг, або дув вітер, завжди було трохи небезечно. Загрожувала теж повінь, бо ріка була зовсім недалеко. Все тривожила трохи думка про злодіїв²⁾.

1) В Японії стіни домів паперові і, ще сьогодні, пожежі бувають дуже часто.

2) Shiranami, досл: білі хвилі.

Там, на протязі добрих 30 літ, зносив я тягар життєвої нудьги. У той час все, що я бачив навколо, повчило мене про короткотривалість моого щастя. І так, коли минуло мені 50 років, я покинув свій дім і світ. Я не мав ні жінки, ні дітей, ані злих, ані добрих своїків, не мав також ніякого публичного уряду, отже що могло мене вязати із світом?

І скільки весен та осеней провів я без потреби у хмара гори Огара?

IX.

Тепер, коли роса 60 літ легко не зникає¹⁾, я побудував собі хатину, наче останній листок, як мандрівник, що шукає захисту на ніч, немов старий шовкопряд, що пряде собі свою шовковицю. У порівненні з першим моїм домом, ця хатинка є тільки сotoю його частинкою.

Що-дужче я старіюся, мій дім меншає. Тепер він ані неподібний до звичайних домів. Він має тільки 10 стіп ширини й всього 7 стіп заввишки. Я не мав гадки залишитися на місці, тому не зміцнив ґрунту. Я поклав підвалину, звязав стріху й до кожного звязня прикріпив дошку, щоби все можна було легко перенести, якби місце перестало мені подобатися. Щоб все віdbuduvati на іншому місці, немає ніякого заходу,— все забереш на два вози й крім цього одного невеликого видатку, жадних інших витрат.

X.

Відколи я заховав свої сліди за горами Гіно, я добудував з півдневого боку острішок для забезпеки від сонця. Під ним приміщається бамбусова веранда. В кімнаті, на захід, стоїть ма-

1) Роса у значенні смутку.

1. 祖
神
真
筆
帝
釋
天
王

2. 高
高
山
領
業
又
村

лий домовий вівтар ¹⁾. На ньому подобизна Аміди ²⁾, приміщена таким робом, що відблиск проміння заходу падає на неї між бровами ³⁾. По обидва боки дверцят святої шафки я засів образи Фуген і Фудо ⁴⁾. З північного боку понад шоджі ⁵⁾, маленька поличка, на ній три скриньки з чорної шкури; в них японська поезія, музичні ноти, Оджойошу ⁶⁾ та інші подібні книжки. З боку арфа і біва. Це власне орігото і цугібіва ⁷⁾. Від сходу, біля хати, я насадив папороті ⁸⁾. і там розкладаю сломяні мати вночі, замість ліжка. На схід, під стіною, май стіл. Біля постелі грубка, що в ній розпалюю вогонь. На північ від хати, я обвів малий клаптик землі низьким тином і зasadив собі квітник. Плекаю

Індра. Приписуваний будд. жерцеві Нічіренові (1222-1282)

1) Домовий вівтар = akadana, звичайно статуетка Будди на поличці й трохи жертовної води.

там лікарські рослини. Так виглядає моя дочасна хатина.

Опишу тепер її околиці. З півдня бамбусова трубка замість водопроводу, веде до, камінням виложеної, копанки. Ліс тут близько, отже не бракує палива. Це місце називається Тояма. Повзучий прочитан¹⁾ такий тут рясний, що ховає людські кроки. Долина заросла деревами, лише на захід одкривається. Це все навіває мені звичайні буддійські роздумування²⁾.

Весною бачу хвилі ґлічиній. Подібні до багрових хмар, вони, з заходу, насилають паходців. Влітку чую зозулю, що кличе мене на стежку гори Шіде³⁾. Восени торохтіння цикад⁴⁾ виповняють мені вуха. Вони голосять над життям, що порожнє наче лушпина, яку, саме, покинули. Взимі вигляд снігу навіває смуток. Він накопичується, як людські гріхи і потім зникає. Коли не маю охоти до молитви⁵⁾ або до читання святих книг, досхочу спочиваю; немає нікого, хто б мені перешкодив, ані друга, що перед ним я повинен би соромитися. Хоч і не складав я обіту, що мовчатахиму, але самотній — мовчу. Чи хочу, чи не хочу, самі обставини приневолюють мене коритися законам.

Ранком, як іду дивитися на білі сліди на воді, згадую думки Наншамі, коли той споглядав

2) Amida — Amitabha.

3) Символ провидіння; статуї Будди мають часто криштал, приміщений поміж бровами.

4) Буддійські божества Samantabhadra і Achala.

5) Характеристичні японські пересувні двері.

6) Буддійський молитовник, зладжений бонзою Геншін.

7) Музичні струменти, що їх можна розібрати для вигоди транспорту,

8) Warabi — окрема порода високопеніної папороті.

1) *Eryngium radicans*.

2) Захід це рідний край Будди (для Японців).

3) Гора смерти.

4) Higurashi.

5) Так звана молитва 6 слів. У санскриті вона звучить так: Namo mitabhaya — Buddhaya, Namo — mitayuse — Buddhaya.

на кораблі Оканоя ¹⁾), ввечері, коли вітер шелестить листям дерева кацура ²⁾, думаю про береги Джініо ³⁾ і вивчаю стиль Гентотоку ⁴⁾). Коли захочеться, граю арію „Шуфу” ⁵⁾ під шум сосон, або достроюю пісню „про джерельце“ до шепоту води, що спливає. Граю поганенько, але не потребую розвеселювати нічий вух. Сам собі граю, сам співаю, і сам розважаю своє серце.

Під горою стоїть хатина з гілля, там мешкає лісничий. Він має синка й ми час-до-часу себе відвідуємо. Коли нудьгую, йду з ним на прохід. Він має 16 років, а я бо, але, хоч ріжниця віку така велика, все-ж ми себе розважаємо. Часом рвемо разом квіти очерету ⁶⁾ або іванаші ⁷⁾, вибираємо з землі ігнам ⁸⁾, або зриваємо листя дикої селерії ⁹⁾; то знову йдемо у рижкові поля, які простягаються під горою, визбираємо колоски, що попадали, й плетемо з них вінки ¹⁰⁾. Коли настає поліття, вилазимо на сам шпиль гори, й тоді бачимо здалека мою рідну сторону; спостерігаємо гору Кобата, село Фушімі, Тоба, Гацукаші. Це чудове місце не має жадного пана й ніхто не перешкодить мені розважати тут серце. Не втомивши ніг, посилаю, проте, свої бажання далеко, верхами гір; вони переходять Суміяма, мандрують крізь Касаторі. У святиню Івама заношу своє богомілля й ходжу з прощою в Ішіяма. Часом міряю кроками рівнину Авазу, щоби вша-

1) Чомей робить тут натяк на такий вірш: „До чого прирівняю це життя? До білих бурунів полішених кораблем, що перепливає досвіта під веслами“.

2) *Cercidiphyllum japonicum*.

3) Місце прогнання поета Гаку Ракутен. Він тут писав, слухаючи музики біви, що нагадувала йому давнє, світле життя,

4) Китайське ім'я поета Мінамото но Цуненаба.

5) Осінній вітер, стара арія на біву з VIII ст.

6) *Tsubana, imperata arundinacea*.

7) *Epigaea asiatica*.

8) Kako = *dioscorea japonica*.

9) Seri.

10) Богам у жертву.

нувати сліди старця Семімару ¹⁾, проходжу ріку Танакамі й відвідую могилу Сарумару Дайю. Вертаючися, як якої пори року, збираю черешневий цвіт, або червоні яворові галузки, зриваю паростя папороті, або овочі дерев. Потім віддаю належне Будді, а решту затримую для себе.

У тихі ночі, коли місяць заглядає до вікон, думаю про давніх приятелів, а коли почую крик малпи, звогчую слізами край своєї шати ²⁾. Світляки нагадують мені сяйва острова Макі ³⁾, а досвітній дощик шелестить, як листя у подмухах вітру. Коли чую, як золотий фазан кричить горо-горо, пытаюся чи це кличе мене батько, чи мати ⁴⁾, коли гірські олені підходять без страху до мене, розумію, як дуже я віддалився від світу. Часом, як перегортаю попіл, заховані в ньому розжеврілі вуглики нагадують мені давніх друзів ⁵⁾. Хоч ця гора не страшна, але голос сови навіває на мене тугу. Гірські крайовиди завжди оточують мене і вдумливі люди знайшли б у них ще й ба-гацько інших втіх. Коли я вперше поселився на цьому місці, я гадав, що житиму тут лише до якогось часу. Але ось вже минуло п'ять літ, до-часна хатина моя стала вже старою, її покрівля вкрилася грубим шаром сухого листя, загата вся обросла мохом.

Коли припадково чую новини із столиці, довідуюся, що від часу, коли я заховався у горах, багато визначних осіб померло. Число померших людей нижчих суспільних верств мусить бути незмірне. Також спалених і знище-

1) Сліпий попередник Чомея, автор оцієї строфі: „Всілякі є способи дожити віку на цім світі, бо в палаті й у хатині, скрізь, немає кінця (нашим бажанням).”

2) Крик малпи нагадує людський голос.

3) Світла рибалських човнів.

4) Ця птаха є в Японії символом батьківської опіки. Самка фазана, коли горить степ, накриває своїх діток крилами і не втікає.

5) Думка висловлена поетом Кунінобу (Х ст.): „А! буджу захованій вогонь, хоч він нічого мені не скаже, бо не маю близьких приятелів цеї зими.” Порів. наше: „Сиджу я сам в холодній хаті...“

них домів ніхто не злічив. Тільки моя тимчасова хатина тиха й спокійна так, що не треба мені нею журистися. Хоч вона й малесенька, та все ж досить тут місця, щоби проспатися вночі й сидіти вдень. Мені одному нічого не бракує.. Рачок гона¹⁾ любить свою маленьку чепрашку, бо добре себе знає. Яструб, з остраху перед людьми, живе на відлюдних узбережжях. А—я цілком подібний до них. Знаю себе й знаю світ, жиу спокійно, без бажань, зносин з людьми, без зайвих турбот, ось і вся моя приємність.

XI.

Люди ніколи не будують домів для власного вжитку. Часом ставлять їх для своїх жінок, або дітей, для родини, деколи для приятелів і знайомих, для свого пана, або вчителя, інколи для багатства, для коней і волів. А втім я поставив свою хату не для інших, лише для себе самого. І це тому, що в обставинах цього нікчемного світу, в мене нема товариша життя, навіть довіреного слуги. Якби я побудував велику хату, то кого туди впровадив би, з ким мешкав би? Назагал, друзі це люди, що поважають багатьох і приятелють з тими, що є на перших місцях. Нікого не вдоволяє товариство людей чесних і ввічливих. Краще дружити з арфою й флейтами, з квітами й місяцем. Наймити думають тільки про кари й нагороди, бажають собі добродійств, але хоч поводитися з ними сердечно, їм не залежить на людяності й ввічливості пана. Краще бути слугою самому собі.

Коли треба щось зробити, роблю це власними силами. Це мучить, але все-ж легше, ніж привчати інших до послуху. Коли маю йти—іду. Це втомлює, але не так, як журя за кінний за-

1) *Pagurus*, бернард самітник.

пряг, або повіз з волами. Розділяю мое тіло на-
двоє, з рук роблю наймитів, ноги несуть мене
у світ, та все мене слухають. Знаючи добре
своє тіло, даю йому спочивати, коли воно втом-
лене, й змушую працювати, коли воно відпочило.
Але, навіть приневолюючи до праці, не пере-
втомлюю його, коли-ж дозволяю йому відпочива-
ти, не допускаю до лінощів. Для самого здор-
вля треба ходити й рухатися, отже чому, спочи-
ваючи, ледачіти? Гріхом турбувати й неволити
людей; навіщо позичати сили у близнього?

Те саме що-до поживи й одягу. Убрання
з ґліциній і покривало з конопель удосталь вкри-
вають мое тіло; польові ягоди й гірські овочі
підтримують мої сили. Не проживаю серед лю-
дей, отже не соромлюся свого вигляду. Тому,
що не маю багато харчів, найскромніша страва
смакує мені. Не говорю цього для людей бага-
тих, порівнюю тільки своє минуле з теперішнім.

Відколи я відчурався світу і його покинув,
не знаю ні зазіхань, ні жаху. Мое життя зали-
шаю божій волі і своєю долею ні трохи не жу-
рюся. Прирівнюю своє
тіло до загубленої серед
неба хмарки, не вірю йо-
му, але й не гордую ним.
Вся радість моого життя,
це мій легкий сон уночі;
вся його надія, це вічна
zmіна пір року, що нею
насолоджується.

Лише від серця зале-
жать три світи¹⁾). Ко-
ли серце неспокійне, навіщо тоді волі, і коні, і сім
рідкостей²⁾? Високі будинки й хороми не вдо-

Окумура Масанобу (блія 1700):
Три кущувальники „сакі“.

1) Sankai — yoku-kai, shiki-kai, mushiki-kai, що відповідають трьом
родам людського хотіння: жадобі, змисловому пожаданню й чесноті (від-
сутність пристрасті).

2) Гл: 106 ст. зам. 1.

воляють нашого бажання. Тепер живу самотою в хаті, що має тільки одну кімнату і я щасливий. Коли іноді зайду до столиці, соромлюся, що став жебраком, але вернувшись назад до своєї хати, жалую тих, що привязалися до суети світу. Хто сумнівається у моїх словах, хай приглянеться до життя риб і птахів. Риби, хоч завжди мешкають лише в воді, не нудьгують; а втім, зрозуміти їх, не живучи, як вони, не можемо. Птахи люблять ліс, але-ж, щоб їх зрозуміти, треба самому бути птахом. Те саме є з насолодою самоти; її не відчує той, хто в ній не проживав.

Тінь місяця мого життя зближається до своєї мети і близький вже вершок гори, що він за ним сковашеться. Недалекий вже час, коли стану віч-на-віч з темрявою трьох доріг¹⁾, отже навіщо турбувати себе земними зліднями? Будда навчав людей, щоб не привязувалися до речей до-часних. Любити цю нікчемну хатинку, і це на-віть гріх. Мій щоденний мирний спочинок теж є перешкодою для святого надхнення. Якже-ж міг би я гаяти час на безпотрібні, жалюгідні радощі?

Серед ранкової тиші я довго роздумував і допитував себе в глибині серця:

„Ти вирікся світу, ти здружився з горами й лісами, щоб заспокоїти серце і йти шляхом Будди. Але, хоч з зовнішнього вигляду, ти по-дobaєш на святого, серце твоє купається в нечистоті. Твоя хатина безчестить приклад св. мужа Джоміо²⁾, а поведінкою ти не можеш рівнятися навіть з простацьким Гандоку³⁾. Чи це твоє вбоєство тебе турбує, чи непослух серця не дає тобі спокою”?

1) Sanzu, дороги: вогню, крові і найжена вістрями ножів, що поміж ними обирають шлях призначений до пекла.

2) Jomyo-koji, Vimalakirtti буддійської легенди, вчинив чудо, містячи тисячу людей в кімнаті 10 стіп завширини. З того часу цей вімір хаток буддійських самітників став традиційний.

3) Найдурніший з учнів Будди: позбавлений усякої пам'яті носив на ший табличку із своїм іменням.

Моє серце нічого не відповіло. Тільки язиқ,
за всю відповідь, повторив мимоволі, двічі чи тричі,
буддійську молитву¹⁾.

Це написав бонза Рен-ін²⁾, останнього дня,
третього місяця, другого року ери Кенряку³⁾
у хатині на горі Тояма.

З японської мови переклав
Степан Левинський

1) Нембуцу, що складається із трьох слів: Namu-Amida-Butsu, (О! Амітабга Буддо!).
2) Досл.: спадщина льотосу, релігійне ім'я Чомея.
3) 1212 рік нашої ери.